

ПСИХОЛОГІЧНЕ РЕКОНСТРУЮВАННЯ ЖІНОЧОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ В ДІАПАЗОНІ ВІКОВОЇ КРИЗИ ПІЗНЬОЇ ЗРІЛОСТІ

Чижик Катерина

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна,
e-mail: katernachyzyk@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-1579-518X>

У статті здійснено теоретичне обґрунтування жіночої самоідентичності в діапазоні вікової кризи пізньої зрілості.

Мета статті – теоретична експлікація специфіки жіночої самоідентичності в діапазоні вікової кризи пізньої зрілості засобом реконструювання «когнітивного простору» досліджуваного явища.

В основу роботи покладено **метод** психологічного реконструювання як теоретичне дослідження змістової й структурної архітекτονіки феномену жіночої самоідентичності, що процедурно сприяє виокремленню формально-логічних ознак цього явища в межах вікової кризи пізньої зрілості жінки.

До **результатів** належить теоретичний аналіз базових позицій вивчення діапазону вікової кризи пізньої зрілості жінки та специфічності становлення її самоідентичності як сформованого відчуття особистісної визначеності й самореалізованості. Еклектичний підхід до інтерпретації заявленої проблеми дав змогу об'єднати різноманітність «когнітивного простору» жіночої самоідентичності та переживання кризи пізньої зрілості в схемі психологічного реконструювання їх взаємозв'язку. Деталізовано біологічний і психосоціальний рівні жіночої ідентичності, які спричинені дією механізму конвергенції функціонування; визначено варіанти проходження кризи пізньої дорослості у формах фізичної емансипації та синергії «отримання себе», які функціонують під дією механізму конвергенції.

У **висновках** зазначено «когнітивну завершеність» психологічного реконструювання взаємозв'язку жіночої самоідентичності й переживання кризи пізньої зрілості, що може бути успішно зреалізовано в прикладних дослідженнях людини в інволюційний період її розвитку.

Ключові слова: жіноча самоідентичність, пізня зрілість, криза «середини життя», фізична емансипація, синергія «отримання себе».

Chyzyk Kateryna. Psychological Reconstruction of Female Self-Identity in the Range of Late Maturity Age Crisis. Purpose. The article is devoted to the theoretical grounding of female self-identity in the range of late maturity age crisis. The aim of the presented material is the theoretical explication of specificity of female

self-identity in the range of late maturity age crisis utilizing reconstruction of «cognitive space» of the studied phenomenon.

Methods. The method of psychological reconstruction lies as the basis of the theoretical study of the semantic and structural architectonics of the phenomenon of female self-identity that procedurally contributes to singling out formal and logical features of the studied phenomenon within female late maturity age crisis.

Results. The results include the theoretical analysis of the basic positions of studying the range of late maturity age crisis of a woman and becoming specificity of her self-identity as a formed sense of personality determination and self-realization. The eclectic approach to the interpretation of the stated problem makes it possible to combine the diversity of «cognitive space» of female self-identity and the experience of late maturity crisis in the scheme of psychological reconstruction of their interrelation. Biological and psychosocial levels of female identity caused by convergence mechanism of functioning have been detailed; the variants of late maturity crisis passing in the forms of physical emancipation and synergy of «self-acquisition» have been determined, functioning under the influence of the convergence mechanism.

Conclusions. The conclusions state the «cognitive completeness» of psychological reconstruction of the interrelation between female self-identity and late maturity crisis experience, which can be successfully realized in applied human research in involutionary period of its development.

Key words: female self-identity, late maturity, midlife crisis, physical emancipation, «self-acquisition» synergy.

Чижик Екатерина. Психологическое реконструирование женской самоидентичности в диапазоне возрастного кризиса поздней зрелости. В статье теоретически обосновывается женская самоидентичность в диапазоне возрастного кризиса поздней зрелости.

Цель работы – теоретическая экспликация специфики женской самоидентичности в диапазоне возрастного кризиса поздней зрелости средством реконструирования «когнитивного пространства» изучаемого явления.

В основе работы – **метод** психологического реконструирования как теоретическое исследование содержательной и структурной архитектоники феномена женской самоидентичности, что процедурно способствует выделению формально-логических признаков исследуемого явления в пределах возрастного кризиса поздней зрелости женщины.

Результатами является теоретический анализ базовых позиций изучения диапазона возрастного кризиса поздней зрелости женщины и специфичности становления ее самоидентичности как сложившегося чувства личностной определенности и самореализованности. Эклектичный подход к интерпретации заявленной проблемы дает возможность объединить разнообразие «когнитивного пространства» женской самоидентичности и переживания кризиса поздней зрелости в схеме психологического реконструирования их взаимосвязи.

Детализированы биологический и психосоциальный уровни женской идентичности, детерминированные действием механизма конвергенции функционирования; определены варианты прохождения кризиса поздней зрелости в формах физической эмансипации и синергии «получения себя», функционирующих под действием механизма конвергенции.

В **выводах** указывается «когнитивная завершенность» психологического реконструирования взаимосвязи женской самоидентичности и переживания кризиса поздней зрелости, что может успешно реализоваться в прикладных исследованиях человека в инволюционный период развития.

Ключевые слова: женская самоидентичность, поздняя зрелость, кризис «середины жизни», физическая эмансипация, синергия «получения себя».

Вступ. Контекст вивчення самоідентичності в психологічній науці є одним з актуальних у вивченні людської індивідуальності. Що стосується психологічного змісту жіночої самоідентичності в період вікової кризи пізньої зрілості, то саме в цьому діапазоні локалізовано базові проблеми перехідного віку дорослих жінок та актуалізуються всі ознаки статусних досягнень, самовираження й самоприйняття, що є залежними від складених стереотипів мислення, моральності та системи цінностей сучасної жінки. З огляду на специфіку прояву самоідентичності жінок у цей період їхнього життєвого шляху, а саме їх переживання якісно нових соціальних ролей і ставлення до життя, потрібне реконструювання теоретико-методологічних конструктів психологічного феномену самоідентичності, що суттєво посприяє його змістовій та структурній інтерпретації.

Мета презентованого матеріалу – теоретична експлікація специфіки жіночої самоідентичності в діапазоні вікової кризи пізньої зрілості засобом реконструювання «когнітивного простору» досліджуваного явища.

Методи та процедура дослідження. В основу роботи покладено *метод* психологічного реконструювання як теоретичне дослідження змістової й структурної архітектоніки феномену жіночої самоідентичності, що процедурно сприяє виокремленню формально-логічних ознак досліджуваного явища в межах вікової кризи пізньої зрілості жінки.

Обговорення результатів. Із-поміж теоретико-емпіричних досліджень стосовно психології зрілості по-особливому набуває значення виокремлення діапазону вікової кризи пізньої зрілості жінок, адже період зрілості – це лише вікове вимірювання, але й потужне екзистенціальне переживання «переходу» жінок у новий життєвий простір

самореалізації, у якому об'єднано клімактеричні проблеми та психологічну кризу середини їхнього життя, що, безумовно, впливає на процеси самоідентифікації.

На користь зазначеного вище наведемо декілька фрагментів, описаних в останніх роботах психологів. Так, розглядаючи зрілість як найтриваліший період онтогенезу, основним його новоутворенням вважаємо досягнення особистісної зрілості в ознаках мудрості, м'якості та поблажливості (Oldhem, 1990). Саме така складна життєва філософія дорослої людини демонструє становлення зрілої інтегративної ідентичності, що як метахарактеристика особистості є тією «вищою інстанцією», яка характеризує унікальність, цілісність і самоцінність людини (Сергеева, 2013). Значного інтересу в цьому контексті набуває дослідження Г. Бреаквелл, у якому підкреслено суть «єдиної ідентичності», що вміщує біологічну підструктуру (психофізіологічний вимір), змістовий, ціннісний та часовий виміри (Breakwell, 1991), котрі стосуються як соціальної (ролі, групове членство), так і особистісної ідентичності (цінності, мотиви, емоції, установки, каузальні схеми, персональні конструкти) (Breakwell, 2000). О. Солдатова вказує на необхідність визначення «ядра» особистості, яке б виконувало функції регуляції, управління й оцінки з метою збереження власної безперервності та інтегративності в умовах змін, і таким особистісним ядром вона виокремлює «его-ідентичність», що як складна динамічна структура розвивається впродовж усього життя людини й проходить крізь подолання криз ідентичності як у прогресивному, так і в регресивному напрямі (Солдатова, 2006). А. Гідденс основними ознаками «нормальної» самоідентичності вважає біографічну континуальність, відносини довіри, які склались у дитинстві, здібність діяти цілісно та адекватно, котрі становлять основу онтологічної безпеки, що визначає життєву політику самовтілення людини між двома полюсами абсолютного пристосування (конформізму) і замкненості на собі (Giddens, 1991). На думку Е. Еріксона, самоідентичність є конфігурацією, що об'єднує конституціональні задатки, базові потреби, здібності, значущі ідентифікації, ефективні захисти, успішні сублімації та постійні ролі (Эриксон, 2006).

Відтак стає зрозуміло, що суб'єктивне й індивідуальне в людині поєднується в самоідентичність, яка вміщує творче осмислення ідентичності, що дає змогу зберегти унікальність та неповторність окремої особистості. Тому наявні всі підстави констатувати, що

самоідентичність є значущим компонентом ідентичності в період пізньої зрілості та становить духовний потенціал жінки, який дає їй змогу вижити в соціальних умовах, котрі постійно змінюються. Тобто самоідентичність являє собою сукупність уявлень про себе, що уможлиблює відчуття власної автентичності та проявляється в здатності зберігати внутрішній баланс між власною цілісністю й тотожністю з іншими.

Зріла особистість визначається високою активацією здібностей та посиленням духовного потенціалу особистості. Збіг зазначеного з онтогенетичною траєкторією пізньої зрілості сприяє активації пізнавальних й інтелектуальних процесів, розвитку емоційної чутливості та проникливості й формуванню почуття впевненості в собі та потреби розширення психологічного простору (Менделевич, 2003). Такі життєтворчі здібності зрілої особистості детально описано в роботі В. Ямницького в рисах гармонійності й внутрішньої системи цінностей і критеріїв, багатства та відкритості світу внутрішніх переживань, актуальної потреби в оновленні навколишнього світу й самовдосконаленні, конгруентності, інтегрованості внутрішнього світу, єдності, цілісності, що в поведінці набуває вигляду незалежності, самостійності та безпосередності, спостережливості й толерантності до невизначеності, нонконформізму та незалежності суджень, еkleктичності, самовпевненості, диференційованості й точності сприйняття дійсності та інших людей, конструктивності й соціалізованості, ставлення до іншої людини як самоцінності (Ямницький, 2018). Фактично зазначені суб'єктні характеристики є визначальними «оформлювачами» періоду зрілого й справжнього життя, сповненого здатності свідомо, цілеспрямовано переборювати психологічну залежність від умов свого існування, підніматись у своїй суб'єктності до самодіяльної субстанціальності, до універсуму, який нарощує свою індивідуальність, зберігає почерк «вчинку» (Татенко, 2004).

Водночас треба пам'ятати, що не існує універсальної зрілості, адже її зміст визначається завданням розвитку того чи іншого вікового періоду. Класично основним завданням періоду зрілості є активне освоєння внутрішнього світу та знаходження власного шляху його розгортання з виробленням унікального життєвого стилю, який, за словами А. Адлера, є нічим іншим як творчим актом (Адлер, 2007). Незважаючи на те, що саме в період пізньої зрілості (від 45–50 до 65–70 років) людина переважно завершує професійну діяльність і її родину покидають дорослі діти, вона ще й переживає важкий період

душевної кризи внаслідок біологічного «зів'янення», втрати репродуктивної здатності, скорочення часу подальшого життя, що фактично сприймається як завершення шляху до самореалізації, втрата мети життя й життєвої перспективи (Максименко, 2006). Тому дуже важливим у цей період здійснення переходу від екстенсивної до інтенсивної позиції, від прагнення до розширення життєвого простору до концентрації уваги на своїй «самості» (Юнг, 2007).

Якщо людина не може віднайти оптимальний варіант своєї життєреалізації, то є всі шанси прискорити та посилити перебіг нормативної вікової кризи, яка загострює порушення конструктивного самозбереження особистості, котре, на думку Ж. Вірної, відображається на загальному рівні забезпечення особистісної безпеки й міри реалізованості повноцінного функціонування особистості (Вірна, 2017). Потрібно додати, що в процесі проходження кризи в людини можуть відбуватися як позитивні, так і негативні зміни, а тому людина ніколи не залишається однією й тією самою протягом усвідомленого періоду свого життя. Ознакою факту стабільності життєвого шляху є переживання інтервалу самоідентичності – відрізка життєвого шляху, межі якого особистість усвідомлює з погляду якісної зміни самої себе. Завершення одного інтервалу характеризується зсувом самоідентичності з амплітудою переживання масштабу змін від «Я – не той, що колись» до «Тепер я інша людина» (Вірна, 2008). Але переважно процес перетворення ідентичності й нового «отримання себе» пов'язаний із проходженням кризи.

Виходячи із зазначених вікових меж пізньої зрілості, констатуємо, що усереднений варіант цієї вікової модальності вкладається в конструкт «середини життя», який для жінок часто є періодом значущих змін і переоцінки цінностей (Jaromowic, 1998). Поряд із широкими індивідуальними відмінностями в реакціях жінок на досягнення ними середнього віку існують і загальні тенденції, зокрема традиційно жінки переважно визначають себе в межах сімейного, а не професійного циклу. І пов'язано це здебільшого зі специфічним ставленням до жінки в суспільстві. Вплив стереотипів та ригідність установок із віком частіше зростає, тому криза особистісної ідентичності переживається саме людьми зрілого віку, особливо жінками. Також сучасна жінка, яка виконує різноманітні ролі (матері, господині, дружини, керівника тощо), потрапляє в ситуацію частого переключення з однієї ролі на іншу, що, безумовно, загострює питання її адекватної самоідентичності. Із цього приводу К. Крайг говорить про переживання

жінками «суб'єктивного переживання роздвоєності» (Крайг, 2005), Х. Янг зосереджується на проблемі переживання «рольового конфлікту» жінки (Yang, 2017), Є. Базика наголошує на змісті «періоду потрійної кризи» зрілої жінки, який збігається з професійною, віково-екзистенціальною та фізіологічною кризами (Базика, 2009), а О. Соколова й В. Ніколаєва зазначають, що саме в другій половині зрілості, коли стають помітними тілесні зміни, починає знижуватись ефективність діяльності та дуже важко забезпечити стабілізацію самоствалення й збереження позитивної установки на адресу власної особистісної ідентичності (Соколова, 1995). У дослідженні С. Кузікової та Т. Щербак виявлено нерівномірність перебігу кризи середини життя, що характеризується внутрішніми конфліктами, роздратованістю, соматовегетативними проявами й водночас поступовим формуванням незалежності, стійкості та впевненості в процесі переходу до нового етапу життя (Кузікова, 2020). На нашу думку, це ще раз підтверджує проблематичність вирішення проблемних питань періоду пізньої зрілості в жінок, які безпосередньо пов'язані з перетворенням жіночності, самовтілення, професійним, духовним та особистісним зростанням.

Теоретичний аналіз «когнітивних просторів» жіночої самоідентичності й переживання кризи пізньої зрілості та виокремлення спільних точок перетину їхньої наукової інтерпретації дали змогу засобом психологічного реконструювання здійснити опосередковану реконструкцію їх змістової цілісності («когнітивної завершеності»), що схематично презентовано на рис. 1.

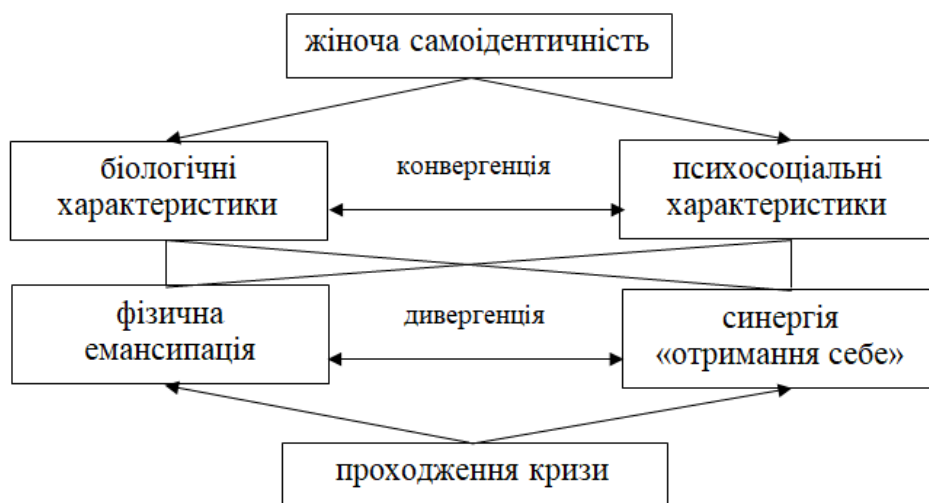

Рис. 1. Схема психологічного реконструювання взаємозв'язку «когнітивних просторів» жіночої самоідентичності й переживання кризи пізньої зрілості

Психологічна організація особистості визначається об'єднанням динамічних і пластичних структур, сповнених різноманітними психологічними ознаками саморегуляції, компенсації, самовдосконалення тощо, де самоідентичність відіграє одну з провідних ролей адаптаційної цілісності людини.

Самоідентичність жінки бере свій початок із тілесної самості, яка забезпечує порівняння досвіду тіла з его-ідеалом, а також можливість презентації, володіння й демонстрації свого тіла. Загалом незадоволеність будь-якими індивідуальними фізичними даними, фіксація індивіда на фізичній ваді (реальної або суб'єктивної), підвищена значущість певних частин тіла та фізичного обліку взагалі в цілому впливають на уявлення про власне фізичне Я, на самооцінку й самосприйняття (Dunn, 2010). В. Татенко, досліджуючи сфери інтимного життя, відзначає, що турбота про тіло займає важливе місце в системі нагальних потреб людини. Водночас цікавим видається те, «... що в разі захворювання чи якоїсь травматизації ми зазвичай не дуже поспішаємо поділитися цим навіть із найближчими людьми. Така інтимізація тілесних потреб може пояснюватися небажанням турбувати близьких, проте не менш вірогідне припущення, що таким чином ми намагаємося зберегти статус здорової, повноцінної, безпроблемної, успішної людини. Часто схоже поведуться люди старшого віку, не бажаючи визнавати себе немічними, не здатними конкурувати з молоддю» (Татенко, 2013:97). Специфіка тілесної самоідентичності жінки 45–60 років узалежнена, передусім, зниженням фізичних можливостей, що, зі свого боку, безумовно, відображається в основних характеристиках психофізичних функцій людини, торкається сенсомоторних процесів та діяльності всіх внутрішніх органів і систем, а саме в організмі людини починаються закономірні фізіологічні зміни (погіршується зір, уповільнюються реакції, слабшає сексуальна функція та ін.). Також цей віковий період збігається з переживанням клімактерію, протягом якого на тлі вікових змін в організмі домінують інволюційні процеси в репродуктивній системі, суттєві психологічні, характерологічні зсуви в ознаках тривожності, нудьги, депресії тощо (Svendsen, 1995).

Успішне проходження кризи можливе за умови набуття *фізичної емансипації*, що визначається тим, якою мірою індивід «залежний від поля», зокрема від реальних та очікуваних оцінок оточення, спроможний емансипуватися від оцінок інших стосовно себе й свого фізичного образу тощо (Stewart, 2001). Згідно з поглядами О. Лоуена, необхід-

ною умовою формування психологічно благополучної людини, зрілої та гармонійної особистості є зняття м'язових блоків, затисків і разом із ними блоків психологічних. Усебічно благополучна людина природна й гармонійна. Шлях до психологічного благополуччя лежить через усвідомлення тілесних виявів повного спектра власних емоцій (позитивних, негативних, що витісняються зі свідомості). Людина є психологічно благополучною, коли вільно себе відчуває від психологічного «панцира», що утворюється в процесі несприятливого життєвого досвіду. Розщеплення між тілом та почуттями відбувається, коли людина стримує свої почуття і, як зазначає автор, «це виражається у втраті притаманної дітям грації». Отже, у біоенергетичному аналізі психологічно благополучна людина – це «дитина», спонтанна, жива й граційна (Лоуэн, 1999).

Наведені дані доводять, що біологічний і психосоціальний рівень жіночої самоідентичності взаємопов'язані між собою, тобто *конвергують*: це дві підструктури, які співіснують та функціонують одна задля одної й, будучи відносно незалежними, створюють те, що становить особистість. Щодо цього приводу С. Максименко зазначає: «Ми розуміємо появу особистості як носія психіки, як результат поєднання довічного, дуже давнього об'єднання біологічних процесів і процесів соціальних. Сама психіка є, на нашу думку, результатною силою, результатним вектором об'єднання цих двох крил, і в такому розумінні, якщо мати на увазі наші уявлення про онтогенез та про нужду як енергетично-інформаційну силу, завдяки якій існує все живе на Землі, поняття біопсихічного взагалі-то повинно бути знято, тому що все біологічне в особистості є олюдненим, воно не є чисто біологічним, воно є соціальним водночас» (Максименко, 2006:214–215). Тому коли йдеться про психосоціальний рівень жіночої самоідентичності, ми, безумовно, зазначаємо рівень соціалізації взаємин жінки із соціальним світом, завдяки яким вона окреслює межі власного Я.

Мусимо наголосити, що в кожному віці людина повинна робити вибір між двома альтернативними фазами рішення вікових та ситуативних завдань свого розвитку: якщо перемагає продуктивний напрям, в індивіда розвиваються його сильні якості або основна здібність самототожності; якщо індивід розвивається в деструктивному напрямі, то з'являється патологія цього віку, котра послабляє почуття самоідентичності, людина стає все менш адекватною самій собі. Формування ідентичності відбувається в процесі різних взаємодій, де

особливу роль відведено довірі та емпатії. *Синергія «отримання себе»* якраз і демонструє результат активного рефлексивного процесу, у якому відображено реальні уявлення жінки про себе, власну стратегію життя, що супроводжується відчуттям особистісної визначеності, тотожності та цілісності. Це надає їй можливість сприймати власне життя як єдність життєвих цілей і повсякденних вчинків.

Такий процес триває протягом усього життя, однак у період пізньої зрілості по-особливому демонструє досягнення генеративності в его-синтезі й ресинтезі попередніх ідентифікацій, а отже, актуалізує стани занурення в себе, почуття стагнації та нудьги (Еріксон, 2006). Поясненням цього слугує робота механізму *дивергенції* (розходження) між формами проходження кризи самоідентичності на біологічному та психосоціальному рівнях, що може призводити до порушення звичного ходу життя. Це потребує від жінки екзистенціального переосмислення власного життя і його найбільш важливих складників, переоцінки життєвих цілей, взаємин з оточенням, способу життя в цілому. Якщо така «втрата себе» відбулась і порушено цілісність та стійкість уявлення про себе як особистості й суб'єкта діяльності, то потрібне психотерапевтичне втручання задля повноцінного самовираження та самовтілення жінок в інволюційному періоді їхнього розвитку.

Висновки. Теоретична експлікація специфіки жіночої самоідентичності в діапазоні вікової кризи пізньої зрілості засобом реконструювання «когнітивного простору» досліджуваного явища дала змогу конкретизувати біологічний і психосоціальний рівні жіночої ідентичності та варіанти проходження кризи пізньої дорослості у формах фізичної емансипації й синергії «отримання себе». Запропонована схема психологічного реконструювання досліджуваного явища може успішно використовуватися в прикладних дослідженнях людини в інволюційний період її розвитку, що суттєво розширить концептуально-методологічні обрії заявленої проблеми.

Література

1. Адлер, А. (2007). *Практика и теория индивидуальной психологии*. Москва: Академ. проект.
2. Базика, Є. Л. (2009). Особливості жіночої ідентичності періоду пізньої зрілості в залежності від їх соціального статусу. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Серія: Психологія*, 14(5), 12–20.
3. Вірна, Ж. П. (2017). Психологічні координати конструктивного самозбереження особистості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Психологічні науки: зб. наук. праць*, 1 (17), 35–40.

4. Вірна, Ж. П. (2008). Життєва ситуація: динаміка «Я» та самоідентичність особистості. *Актуальні проблеми психології*, 15(1), 153–158.
5. Крайг, Г., Бокум, Д. (2005). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.
6. Кузікова, С. Б., Щербак, Т. І. (2020). Психологічні особливості перебігу кризи середнього віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. наук. праць. Серія: Психологічні науки*, 2, 132–138. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-18>
7. Лоуэн, А. (1999). *Предательство тела*. Екатеринбург: Деловая кн.
8. Максименко, С. Д. (2006). *Генеза здійснення особистості*. Київ: Вид-во ТОВ «КММ».
9. Менделевич, В. Д., Садыкова, Р. Г. (2003). Зависимость как психологический и психопатологический феномен (проблемы диагностики и дифференциации). *Вестник клинической психологии*, 1(2), 23–34.
10. Сергеева, А. В. (2013). *Психология интегральной идентичности: монография*. Одесса: Лерадрук.
11. Соколова, Е. Т., Никоваева, В. В. (1995). *Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях*. Москва: Медицина.
12. Солдатова, Е. Л. (2006). Эго-идентичность в нормативных кризисах развития. *Вопросы психологии*, 5, 74–84.
13. Татенко, В. А. (2004). Про «егологічний генезис» у Е. Гуссерля та проблему суб'єктних перетворень психіки в онтогенезі. *Психологія і суспільство*, 4, 13–36.
14. Татенко, В. О. (2013). *Психологія інтимного життя: монографія*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
15. Титаренко, Т. М., Кочубейник, О. М., Черемних, К. О. (2014). *Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності: монографія*. Київ: Міленіум.
16. Эриксон, Э. (2006). *Идентичность: юность и кризис: учеб. пособие*. Москва: Флинта.
17. Юнг, К. Г. (2007). *Структура психики и архетипы*. Москва: Академ. проект.
18. Ямницький, В. М. (2018). Життєві перспективи акмеперіоду особистості в контексті психології життєтворчості. *Психологічний часопис*, 6(16), 213–227. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2018.6.16.15>
19. Dunn, M. J., Brinton, S., & Clark, L. (2010). Universal sex differences in online advertisers age preferences: Comparing data from 14 cultures and 2 religious groups. *Evolution and Human Behavior*, 31(6), 383–393. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.05.001>
20. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
21. Jaromowic, M., Szuster, A. (2016). Self-We-Others Schemata Differentiation as a Base for Personal Agency and Social Attitudes. *Frontiers in psychology*, 7. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01227>

22. Oldhem, J. M., Morris, L. B. (1990). *The personality self-portret*. New York. Toronto. London. Sydney. Auckland.

23. Stephen, I. D, Perera, T.-M. (2014). Judging the differences between women's attractiveness and health: Is there really a difference between judgments made by men and women? *Body Image*, 11(2), 183–186. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2013.11.007>

24. Svendsen, O. L., Hassager, C., Christiansen, C. (1995). Age- and menopause-associated variations in body composition and fat distribution in healthy women as measure by dual-energy x-ray absorptiometry. *Metabolism*, 44(3), 369–373. DOI: [https://doi.org/10.1016/0026-0495\(95\)90168-X](https://doi.org/10.1016/0026-0495(95)90168-X)

25. Yang, X., Wang, X., Zhang, L., Weidman, J. (2017). Gender role conflict, professional role confidence, and intentional persistence in engineering students in China. *Studies in Higher Education*, 42(2), 248–263. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1045476>

References

1. Adler, A. (2007). *Praktika i teoriya individualnoy psihologii* [Practice and theory of individual psychology]. Moskva: Akademicheskiiy proekt (in Russian).

2. Bazyka, Ye. L. (2009). Osoblyvosti zhinochoi identychnosti periodu piznoi zrilosti v zalezhnosti vid yikh sotsialnoho status [Features of female identity in late adulthood depending on their social status]. *Visnyk Odeskoho nats. un-tu im. I. I. Mechnikova. Serii: Psykholohiia-Bulletin of Odessa National University. Psychology*, 14(5), 12–20 (in Ukrainian).

3. Virna, Zh. P. (2017). Psykholohichni koordynaty konstruktyvnoho samozberezhenia osobystosti [Psychological coordinates of constructive self-preservation of personality]. *Nauk. visnyk Mykolaivskoho nats. un-tu im. V. O. Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolayiv National University. V. O. Sukhomlinsky. Psychological Sciences*, 1 (17), 35–40 (in Ukrainian).

4. Virna, Zh. P. (2008). Zhyttieva sytuatsiia: dynamika «Ia» ta samoidentychnist osobystosti [Life situation: the dynamics of «I» and self-identity]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual problems of psychology*, 15(1), 153–158 (in Ukrainian).

5. Krayg, G., Bokum, D. (2005). *Psihologiya razvitiya* [Developmental psychology]. Sankt-Peterburg: Piter (in Russian).

6. Kuzikova, S. B., Shcherbak, T. I. (2020). Psykholohichni osoblyvosti perebihu kryzy serednoho viku [Psychological features of the crisis of middle age]. *Nauk. visnyk Kherson. derzh. un-tu. Zb. nauk. prats. Serii: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Psychological Sciences*, 2, 132–138. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-18> (in Ukrainian).

7. Louen, A. (1999). *Predatelstvo tela* [Betrayal of the body]. Ekaterinburg: Delovaya kniga (in Russian).

8. Maksymenko, S. D. (2006). *Heneza zdiisnennia osobystosti* [The genesis of the implementation of personality]. Kyiv: Vydavnytstvo TOV «KMM» (in Ukrainian).

9. Mendeleovich, V. D., Sadyikova, R. G. (2003). *Zavisimost kak psihologicheskiiy i psihopatologicheskiiy fenomen (problemy diagnostiki i differentsiatsii)*

[Addiction as a psychological and psychopathological phenomenon (problems of diagnosis and differentiation)]. *Vestnik klinicheskoy psihologii – Bulletin of Clinical Psychology*, 1(2), 23–34 (in Russian).

10. Sergeeva, A. V. (2013). Psihologiya integralnoy identichnosti [Integral identity psychology]. Odessa: Leradruk (in Russian).

11. Sokolova, E. T., Nikovaeva, V. V. (1995). Osobennosti lichnosti pri pogranichnyih rasstroystvah i somaticheskikh zabolevaniyah [Personality features in borderline disorders and somatic diseases]. Moskva: Meditsina (in Russian).

12. Soldatova, E. L. (2006). Ego-identichnost v normativnyih krizisah razvitiya [Ego Identity in Normative Development Crises]. *Voprosyi psihologii – Psychology Questions*, 5, 74–84 (in Russian).

13. Tatenko, V. A. (2004). Pro «eholohichniy henezys» u E. Husserlia ta problemu subiektnykh peretvoren psykhiy v ontogenezi [On the «egological genesis» in E. Husserl and the problem of subjective transformations of the psyche in ontogenesis]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 4, 13–36 (in Ukrainian).

14. Tatenko, V. O. (2013). Psykhologhiia intymnoho zhyttia [Psychology of intimate life]. Kirovohrad: Imeks-LTD (in Ukrainian).

15. Tytarenko, T. M., Kochubeinyk, O. M., Cheremnykh, K. O. (2014). Psykhologhichni praktyky konstruiuvannia zhyttia v umovakh postmodernoï sotsialnosti [Psychological practices of constructing life in the conditions of postmodern sociality]. Kyiv: Milenium (in Ukrainian).

16. Erikson, E. (2006). Identichnost: yunost i krizis [Identity: youth and crisis]. Moskva: Flinta (in Russian).

17. Yung, K. G. (2007). Struktura psihiki i arhetipyi [The structure of the psyche and archetypes]. Moskva: Akademicheskiiy proekt (in Russian).

18. Iamnytskyi, V. M. (2018). Zhyttievi perspektyvy akmeperiodu osobystosti v konteksti psykhologii zhyttietvorchosti [Life prospects of the acmeperiod of personality in the context of the psychology of life creation]. *Psykhologhichniy chasopys – Psychological Journal*, 6(16), 213–227. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2018.6.16.15>

19. Dunn, M. J., Brinton, S., & Clark, L. (2010). Universal sex differences in online advertisers age preferences: Comparing data from 14 cultures and 2 religious groups. *Evolution and Human Behavior*, 31(6), 383–393. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.05.001>

20. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

21. Jaromowic, M., Szuster, A. (2016). Self-We-Others Schemata Differentiation as a Base for Personal Agency and Social Attitudes. *Frontiers in psychology*, 7. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01227>

22. Oldhem, J. M., Morris, L. B. (1990). *The personality self-portret*. New York; Toronto; London; Sydney; Auckland.

23. Stephen, I. D., Perera, T.-M. (2014). Judging the differences between women's attractiveness and health: Is there really a difference between judgments

made by men and women? *Body Image*, 11(2), 183–186. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2013.11.007>

24. Svendsen, O. L., Hassager, C., Christiansen, C. (1995). Age- and menopause-associated variations in body composition and fat distribution in healthy women as measure by dual-energy x-ray absorptiometry. *Metabolism*, 44(3), 369–373. DOI: [https://doi.org/10.1016/0026-0495\(95\)90168-X](https://doi.org/10.1016/0026-0495(95)90168-X)

25. Yang, X., Wang, X., Zhang, L., Weidman, J. (2017). Gender role conflict, professional role confidence, and intentional persistence in engineering students in China. *Studies in Higher Education*, 42(2), 248–263. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1045476>

Received: 26.08.2020

Accepted: 23.09.2020